

Рецензії

ХРИСТИЯНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ КОНСТАНТИНА ЧЕХОВИЧА І ПЕРСОНАЛІСТИЧНА ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА

[Чехович К. Християнський націоналізм / упоряд.: О. Петрук, М. Комариця; наук. ред. та передм. М. Комариці. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2019. – 556 с.]

У львівському видавництві “Піраміда” цього року вийшов збірник наукового й публіцистичного доробку Константина Чеховича “Християнський націоналізм” (див.: [18]), який упорядкували астрофізик, доктор фізико-математичних наук Олег Петрук і філологиня, докторка філологічних наук Мар’яна Комариця. Виданню передують містечка “передне слово” “Концепція націоцентризму Константина Чеховича” М. Комариці, яке коментує постать ученого і його спадщину, дуже раціонально вводить читача у структуру авторського доробку, подає лаконічний синтез основних положень персонального світогляду й наукової парадигми.

На численних представницьких презентаціях книжки (зокрема, у Львівському національному університеті імені Івана Франка) М. Комариця також неодноразово пояснювала, чому власне *Константин*, а не *Костянтин* (так себе називав сам науковець, апелюючи до імені першого християнина на троні римського імператора), та про розрізнення Чеховича – доктора філософії, філолога-славіста (1896 – 1987) із Чеховичем Костянтином (1847 – 1915) – єпископом Української греко-католицької церкви; про етапи освоєння та осмислення його літературно-критичної й філософської концептосфери. О. Петрук із надзвичайною емпатією й досконалим знанням фактажу розповідав про складну, страдницьку життєдолю та шлях до читача текстів католицького діяча й науковця “міжвоєнного двадцятиліття”. Менше – про власну подвижницьку роботу зі збирання, фіксування й популяризації доробку Чеховича. У цьому контексті відзначає й той факт, що ще в минулому столітті Олег Петрук зібрав і передав на філологічний факультет Франкового університету бібліографію праць Чеховича, його мемуари (“Мое життя і мої мрії”) та спогади про нього. Ці матеріали активно використовують

студенти й викладачі на кафедрі української літератури імені Михайла Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка, де написано та захищено оригінальні дипломні й магістерські роботи про науковий доробок К. Чеховича. Зокрема, про його франкознавчі й шевченкознавчі напрацювання, про світоглядний і літературознавчий дискурс ученого, про релігійні інспірації як літературного критика, про його дидактичну й викладацьку діяльність, а також про взаємодію Чеховича зі знаними діячами католицького угруповання того часу (О. Мох, М. Гнатишак, Т. Коструба та ін.). Досі перспективною залишається подальша систематизація та введення в історико-літературний дискурс усього комплексу католицької (й опозиційної до неї) літературознавчої преси міжвоєнного двадцятиліття (“Поступ”, “Нова зоря”, “Світ дитини”, “Місіонар”, “Мета”, “Католицька акція” та ін.).

До прикладу, той же “Поступ” (1921 – 1931), від часу заснування якого та утворення групи “Логос” (1922 – 1930) і відбулось фактичне оформлення та кристалізація “католицького крила”, – цікаве явище в історії української періодики, зразок самоорганізації

небайдужих, активних спудеїв-громадян. Студентський вісник (із загальним гаслом “Великого бажайте!” та програмною тезою “Спільними силами всього студентства виконувати Соборній Україні ясну долю серед культурних народів світа”) проголошував яскраво виражену домінанту християнської етики, релігійного світосприйняття, відповідно мав благословення та фінансову підтримку митрополита Андрея Шептицького. Основний зміст видання становила молодіжна тематика: новини навчання і студентського життя, правова, соціологічна та культурологічна інформація, окремі статті університетських і церковних “метрів” про актуальні наукові, мистецькі та етичні проблеми. Часопис послідовно пропагував і розвивав патріотичну національну ідею з визавно окресленим католицьким вектором. Досяглось це, зрозуміло, шляхом цілеспрямованого відбору публікованого матеріалу: журнал друкував передусім твори на релігійну тематику та із чітким морально-етичним кредо. Релігія та етика – таким був фундамент, на якому будувало свою систему критеріїв усе католицьке угруповання. Після припинення виходу журналу “Поступ” частина митців і науковців католицької орієнтації об’єднались навколо журналу “Дзвони” (1931 – 1939), з яким великою мірою пов’язана діяльність найбільш знаних літературознавців того часу в Галичині – К. Чеховича, М. Гнатишака, Г. Костельника, П. Ісаїва, О. Моха, Ю. Редька та ін. На сторінках часопису, що також виходив за матеріальної й моральної підтримки митрополита Андрея Шептицького та ректора Богословської академії Йосипа Сліпого, друкували свої твори Уляна Кравченко, Наталена Королева, Богдан-Ігор Антонич, Улас Самчук, Юрій Липа та багато інших. У цьому ракурсі варто згадати й базову працю М. Комариці – бібліографічний покажчик цього часопису [4]. Такої підготовчої і скрупульозної роботи потребує весь науковий і публіцистичний масив означеного періоду. Звісно ж, в “оцифрованому” вигляді. Знову ж таки, треба зазначити, що постать Чеховича не така вже й “забута” в сучасному науковому дискурсі: передовсім варто назвати докторську монографію тієї ж

М. Комариці “Українська “католицька критика”: феномен 20 – 30-х рр. XX ст.” [6], а також колективну працю за редакцією О. Зайцева [1]. Були також десятки окремих розвідок цієї авторки та інших дослідників міжвоєнного двадцятиріччя, зокрема й автора цієї рецензії про Чеховича-критика [7;8; 9] та ін.

Отже, сучасне видання текстів Чеховича своєрідно підсумовує певний етап відповідних студій, однак безумовно не закриває процес освоєння проблеми. Сучасні літературознавці, зокрема М. Ільницький [3, 417], традиційно виокремлюють чотири основні напрями літературного й наукового процесу міжвоєнного двадцятиліття (католицький, націоналістичний, радянськостильський, ліберальний); такий поділ продуктивний і для означення літературної критики того часу, якщо долучити окремо поняття “академічної критики” (М. Возняк, І. Свенціцький, Ю. Редько, К. Студинський та ін.). “Академісти” часто публікували свої розвідки в протилежних за ідеологічними платформами часописах, а продукція такого “нейтрального” характеру займала значну частину багатьох видань, зокрема “Поступу”, “Нової зорі”, “Дзвонів” та ін. Якщо ж вести мову про суто католицьких критиків, то, крім яскраво вираженого опонування марксистської (радянськостильської) літератури та її сателітам, такі літературознавці (Г. Костельник, П. Ісаїв, К. Чехович, М. Дзерович, М. Конрад, М. Чубатий) активно протистояли “лібералам”. Тобто не сприймали естетики модернізму з її превалюванням форми над змістом та яскраво вираженим індивідуалізмом; до прикладу, показовим було їхнє ставлення до творчості В. Винниченка. Тим більше, що модерна й неоромантична хвиля відродження в післяреволюційній радянській Україні 20-х років невдовзі зазнала фізичних і цензурних репресій, а “Сонячні Кларнети” трансформувались у “пофарбовану дудку” (славнозвісна метафора Є. Маланюка). Певна річ, “червону”. Мистецькі угруповання (“неокласики”, “ваплітяни”, футуристи та ін.) були загнані в прокрустове ложе соціалістичного реалізму, а про вільний розвиток критичної думки за більшовицького режиму не було й мови, особливо з початку тридцятих років,

тому знову, як це було в 70 – 90-х роках XIX ст., центр українського наукового й видавничого життя переміщується до Галичини. К. Чехович брав безпосередню участь у центральній дискусії 1935 – 1936 рр., яку інспірував М. Рудницький своїм виступом “Нові методи літературознавства” на сесії філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка в жовтні 1935 р. У статті “Літературознавство д-ра Михайла Рудницького” (“Мета”. – Львів, 1935. – Ч. 44) Чехович категорично заперечував теорію безсвітоглядності літератури, пропонуючи трактувати літературні явища через категорії етизму та моральної відповідальності перед особистістю та нацією. Головно йшлося про функціональне використання християнської топіки: Чехович, як і інші літературознавці “Поступу”, “Нової зорі”, “Мети”, “Дзвонів”, не толерував використання біблійної символіки й мотивів як засобу вираження різномірних психологічних, екзистенціальних або суспільних проблем, довільних та індивідуальних письменницьких інтерпретацій Євангелія й Нового Заповіту. Християнська топіка, на думку критика, мала свідчити про релігійну позицію автора, бути визнанням Віри. Теоретично й стилістично його доробок великою мірою перебував в опозиції до мови й методології науки з її схематизацією й релятивізмом, особливо моральним чи етичним. Метафора в текстах Чеховича часто стає аргументом у дискусії, символ сприймається аксіоматично, як поняття. Учений, як і інші апологети релігійних принципів та католицької етики в літературі й літературознавстві, гармонійно контамінував національну і християнську ідеологію. Безпосередньо в белетристиці це мало виявлятися на рівні релігійно-метафізичної проблематики, активного використання й мистецького осмислення християнських мотивів і символів. Постає Ісуса Христа, Божого Різдва й Воскресіння, Святого Духа, Богоматері, хреста як символу муки та призначення, Марії-Магдалини, Юди й багато інших біблійних осіб та сюжетів інтерпретувалися через призму авторського світобачення та моральних канонів. Тобто емоційний вплив, експресивність вислову мали бути неодмінною умовою процесу

мистецького міжлюдського спілкування. Літературу Константин Чехович бачив у спектрі цілої цивілізаційної системи, загальнокультурної всеохопної сфери.

Загалом українська католицька *персоналістична* (а саме так варто її дефініювати) критика в часі міжвоєнного двадцятиріччя за своїми жанровими формами була дуже наближена до власне літератури, до ідеологічних маніфестів та публіцистики, філософських есеїв. Такими генологічними рисами та ознаками особливо наділена спадщина Чеховича, перевидана в збірнику “Християнський націоналізм”. Упорядники доречно наголошують на провідній “християнській філософсько-етичній парадигмі” та “націоцентричному підході до наукових і суспільних явищ” ученого, світоглядні засади якого концентровано сформульовані у книжці “Генеza і суть націоналізму. Християнський націоналізм” (Львів, 1939), яка й дала назву сучасному виданню. Ця проблематика хвилювала Чеховича віддавна, а свою позицію щодо релігії, літератури й націоналізму він чітко окреслив на сторінках “Нової зорі” (ч. 64) у матеріалах публічної дискусії 1934 р.: “Тут були ще запити щодо співпраці українського католицизму з націоналізмом. Повторюю ще раз: з’єднання католицизму зі здоровим націоналізмом не лише можливе, але й кінечне. Бо лише співпраця католицизму з націоналізмом, їх органічна синтеза створить із нас П’ємонт відродження України”. М. Ільницький слушно твердить, що Чехович із табору католицької критики найбільше приділяв увагу дослідженню джерел та перспектив органічного й морального націоналізму, “зосереджував увагу на теоретичних аспектах вияву національного через призму літератури” [2, 18], а “здоровий націоналізм”, на його думку, це “християнський націоналізм”. Дослідник творчості Т. Шевченка й І. Франка, апологет учення О. Потебні про вияв національного характеру через структуру мови, а відтак літератури [17; 15; 11], активний критик позиції М. Драгоманова в національній історії та національній культурі [13; 19; 14]) (думка Чеховича однозначна – або Українець, або марксист. – В. М.), непримиренний опонент ідей німецького фашизму (панбіологізму, як він його називав. –

В. М.) та російського комунізму [12; 10] – це основні світоглядні віхи й напрямні діяльності науковця. Ґрунтовність та оригінальність, зокрема, франкознавчих праць Чеховича визнавали багато його сучасників і наступників. Ю. Шевельов, наприклад, уважав, що радянське франкознавство лише повторювало (не покликаючись на своїх попередників) установлені факти щодо ґенези творів Франка в літературознавчих дослідженнях К. Чеховича та Л. Білецького [20, 192–193]. Це, звісна річ, занадто категорична, але по-своєму висока оцінка того, що зробив у цій галузі професор Чехович.

Тоталітарні загрози ХХ ст. особливо спонукали шукати таку концепцію літератури, що ґрунтувалась би на пошані до особистості окремої людини та нації як джерела її самореалізації, на основоположних цінностях моралізму, співчуття й співпереживання, любові до ближнього, а мотивувалось це християнською ідеологією, постулатами персоналізму. Як уже зазначено вище, Чехович категорично заперечував теорію безсвітоглядності літератури, розглядав літературні явища через категорії етики та моральної відповідальності письменника перед особистістю й нацією. Однак у його працях, які загалом на сторінках католицьких часописів, ми практично не знаходимо реакції на творчість українських експресіоністів та неокласиків. Зокрема “вісниківської квадриги” чи поетів “празької школи”, у доробку яких, бодай на рівні стилістики й метафорики, був присутній мілітарний компонент, а деякі з них (напр., О. Ольжич і Ю. Дараган) перебували під сильним впливом філософії Ніцше. Це цікавий і характеристичний аспект співвідношення та взаємодії загального християнського і окремого національного первня в ідеологічній доктрині католицької персоналістичної критики означуваного періоду.

Роблячи проміжний підсумок, можна стверджувати, що дискурсивно, у площині суспільної чи соціокультурної взаємодії теорію і практику літературної критики 20 – 30-х років ХХ ст., її оновлення визначали взаємовплив і полеміка між двома основними напрямками: автотелічної орієнтації (літературний твір є самодостатнім, існує сам для себе)

і гетеротелічної орієнтації (художній твір має виконувати суспільні, ідеологічні, педагогічні, пізнавальні та інші функції). Також прикметним для розвитку української літературної критики цього часу було те, що в Галичині, в умовах відносної свободи преси та ідеологічного плюралізму, сформувалась плеяда молодих професійних дослідників, які виявляли радше інтервенційне, постулативне ставлення до літературного процесу на відміну від попереднього аналітично-описового. Домінантною стала ідеологічна шкала цінностей, що, не ігноруючи повністю естетичних критеріїв, підпорядковувала їх певним позалітературним системам вартостей та прагнула, щоб вони відображалися в художньому тексті. Роль критики у формуванні суспільної думки (унаслідок розвитку літературної преси, різкого збільшення читацької аудиторії) помітно зросла, і тому поряд із естетичною інтерпретацією художньої літератури, з окресленням її місця в культурному процесі на перший план вийшла реконструкція реалізованого в конкретному тексті світогляду письменника. Особливо потужним та впливовим став католицький вектор у літературній критиці та інших сферах культурного й політичного життя української Галичини, бо тут Греко-католицька церква тривалий час була чи не єдиним офіційним виразником поглядів і потреб колонізованої нації. У дуже багатім на видатні особистості покоління (або ж, як казав І. Франко – “ґроні яскравих індивідуальностей”) міжвоєнного двадцятиріччя К. Чехович вирізнявся цілісністю й сталою “правизною”. Ідеться про його власне націоналістичний “ухил”, постійне й переконливе протистояння марксистським і ліберальним впливам та ідеям. У цій генерації літературознавчий дискурс Чеховича чи не найвідповідніше можна окреслити двома визначеннями: *персоналізм* і *християнський культуралізм*.

У згадуваному вище базовому на сьогодні для освоєння проблеми виданні Українського католицького університету “Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920 – 1930-ті роки)” історик Олег Беген у підрозділі “Католицький світогляд і християнський

націоналізм як альтернатива інтегральному націоналізмові” [1, 319–339] систематизував обставини виникнення й діяльність заснованого Греко-католицькою церквою на початку 1930-х років Українського католицького союзу та похідних сателітних організацій та рухів. Зокрема, у цій книжці доречно процитовано основні світоглядні тези напряму, що їх озвучив під час створення однієї з таких структур – Католицької акції української молоді (КАУМ) – на той час помічник митрополита Андрея Шептицького, ієрарх ГКЦ Іван Бучко: “Християнський націоналізм не ставить національної ідеї понад усе, але підпорядковує її законам Божим, вічним засадам католицької церкви <...> Християнський націоналізм це не той непогамовний національний фанатизм, але це ідея, добре унормована засадами християнської етики, яка ніколи не переступить моральних границь любови ближнього, правди і справедливости. <...> Націоналізм як організація, що не узнає Бога, є єретичний, але націоналізм як рух, згідний з Христовими засадами, є корисний і побажаний” [1, 334]. Тут же О. Беген, пишучи про виникнення “такого феномену, як українська католицька літературна критика”, закономірно звертається до слухачів і симптоматичних пояснень найбільш знаної сучасної дослідниці проблематики М. Комариці, яка в статті “Засади католицької критики в Галичині 20 – 30-х рр.” вимушено коментує: “Дефініція “католицька критика”, цілком органічна і зрозуміла для епохи міжвоєнного двадцятиліття, для сучасного читача може помилково асоціюватися із конфесійною. Однак, щоб зрозуміти причини, які зумовили виокремлення таких понять, як “католицька література”, “католицька критика”, треба враховувати фактори позалітературного характеру, передусім тогочасну суспільно-політичну ситуацію у світі” [5, 339]. Власне, необхідність пояснень та коментарів, щоб уникнути різночитань чи попросту нерозуміння, була зумовлена не так чинниками позалітературного характеру, як усе ще недостатнім літературознавчо-теоретичним та історико-літературним обґрунтуванням та супроводом повернення в загальний культурний процес заборонених українських

авторів та текстів міжвоєнного двадцятиріччя. Попри те, наукова дефініція поняття і явища однозначна й усталена. В англійській сфері це – *Personalist critique*, або ж паралельно існує термін *Catholic-personalist critique*. У німецькомовній – *Kritik des Personalismus / Persönliche Kritik*. Про власне *католицьку критику* базовою для свого часу можна вважати працю Р. Целіховського “Основні положення католицької літературної критики” [21]. Той факт, що проблематика католицької літературної теорії донині актуальна та перспективна для західного наукового світу, засвідчує, наприклад, недавня дисертація Джейкоба Патріка Прайда [24].

Теоретичне обґрунтування та поглиблений аналіз цього явища знаходимо в польському літературознавстві. Навіть у часи комуністичної диктатури внаслідок феноменального впливу католицької церкви в суспільстві ця проблематика не була табуованою, навпаки – активно досліджуваною, а методологія – використовуваною. Класичною в польському літературознавстві стала монографія про персоналістичну критику 1930-х років Кшиштофа Дибцяка [22]; маємо також дослідження Еразма Кузьми [23]; Софії Заремб’янки [25]. Власне, уся наукова серія “*Religijne tradycje literatury polskiej*”, що його видає Наукове товариство Люблінського католицького університету (відділ студій релігійної культури) від 1983 р. (а це понад 10 томів) так чи так стосується проблематики католицької персоналістичної критики, активно оперує цим терміном.

Якщо ж звернутись до найвідоміших та найуживаніших довідкових видань, то окремих словникових чи енциклопедичних статей про персоналістичну критику немає, натомість інформація обов’язково подана в рамках відомостей про персоналізм: (Personalism, стаття в *Encyclopædia Britannica Online*; Personalism, стаття (автор Thomas Buford) в *Internet Encyclopedia of Philosophy*; Personalism, стаття в *Stanford Encyclopedia of Philosophy*; або ж Рене Велек (René Wellek) у праці “Історія літературної критики 1750 – 1950” (“*Geschichte der Literaturkritik 1750 – 1950*”) у розділі “Американська

критика” окремо розглядає персоналізм). У наш час, незважаючи на яскраво виражену соціальну й національну доктрину (чи завдяки цьому факторові!), персоналістичні вчення не виправдано втратили свій вплив, не набувши значної ваги загалом в українській науці. Однак проблематика персоналізму розробляється в екзистенціалізмі, філософській антропології, феноменології, герменевтиці. Потребують усталення й вияснення поняття й терміни “персоналізм”, “філософія персоналізму”, “персоналістична течія чи напрям”, урешті – “персоналістична критика”, що в українській науці досі остаточно не систематизовані й майже не використовуються. Отож, коли говоримо про літературну критику як про мистецтво інтерпретації та маємо на увазі не предмет розгляду чи дослідницький інструментарій (часто дуже індивідуальний), а саме філософські критерії, то однією з таких відмінних інтерпретаційних доктрин визначаємо католицьку критику. Власне, *персоналістичну католицьку критику*. І йдеться в часовому плані для українського літературознавства передусім про період 1920 – 1930-х років. У французькому чи іспанському, польському чи італійському гуманітарному дискурсі персоналізм у міжвоєнній утвердився на теологічному та антропологічному досвіді християнства, тому маємо майже завжди на увазі саме християнський персоналізм, що опонував передусім натуралістичним і колективістським доктринам. У цьому ракурсі особливе місце в Східній Галичині для формування культурної просторони закономірно посідала *католицька критика*, католицький світогляд, який становив органічну частину *персоналізму* – релігійно-ідеалістичної течії у філософії ХХ ст., котра розглядала особу як первинну реальність і найвищу духовну цінність, а світ – як вияв творчої активності верховної особи – Бога. Персоналізм, безпосередньо пов’язаний із *теїзмом*, став своєрідним синтезом екзистенціальної та релігійної філософії. Уважають, що персоналізм оформився як окремії філософський напрям наприкінці ХІХ ст. в США (Б.-П. Боун, В. Е. Хокінг, Е.-Ш. Брайтмен та інші), а в 1930-х роках сформувався французький варіант персоналізму (Е. Муньє,

Ж. Лакруа). Значну увагу персоналісти приділяли проблемам взаємин особи і суспільства, духовної і матеріальної культури, які вони розв’язували з позицій ліберального християнства. Предмет філософського дослідження в персоналізмі – *творча суб’єктивність людини*. З погляду персоналістів, у ХХ ст. концепціями, що найбільш одухотворені особистісними ідеями, були персоналізм, екзистенціалізм і марксизм. Схематично, розглядаючи американський персоналізм, можна виокремити такі його особливості: 1) у центрі філософських інтересів лежить релігійно-етична проблематика; 2) основну увагу приділено питанням свободи та морального виховання. Моральне самовдосконалення громадянина веде до суспільства гармонії особистостей – це основна ідея американського персоналізму. Французькі персоналісти, завдяки значному впливу марксистської теорії, розуміли соціальну зумовленість особистісного існування, надавали перевагу у визначенні основ суспільної організації життя особистості її духовним орієнтаціям. Порівняно з американськими і французькими персоналістами в українських представників цієї філософської течії в літературній критиці, зокрема в Чеховича, набагато важливішим було національне усвідомлення, національне виховання. *Християнський націоналізм* – це світоглядне кредо К. Чеховича і його сподвижників у міжвоєнне двадцятиріччя. Для української версії персоналізму в доктрині вченого через реальне зіткнення з “марксизмом” у вигляді “більшовизму” характерним також було не тільки категоричне відкидання французьких ілюзій щодо “ідеального суспільства”, а й активна боротьба з ідеями марксизму.

Загалом треба визнати, що літературна критика в конкретному індивідуальному вияві абсорбує різноманітні філософські ідеї, і на прикладі літературно-критичної, мовознавчої, публіцистичної діяльності К. Чеховича це правило також “спрацювало”, тому можемо говорити про наявність у нього елементів позитивістського філологічного інструментарію, рис екзистенціалістської й католицької критики. Проте все ж таки найбільш відповідною його оригінальній філософській системі вважаю естетику

та рефлексії персоналізму, а системний аналіз та паралелі із класичним і сучасним європейським персоналізмом дуже доречні й перспективні.

Дистинкції, що вказують на різноманіття історії та сучасності персоналістичного руху, важко сформулювати в рамках однієї статті, однак дуже коротко можна виокремити такі основні риси та завдання: 1) інтегральність та свобода особи; 2) самодостатність індивідуума, але відкритість для світу; 3) динаміка існування людини та інтенсивна міжособова комунікація; 4) суспільний активізм, розвиток міжлюдських стосунків, творення спільнот для розвитку особистості й знаходження свого місця пересічної людини у глобалізованому світі. І все це, безумовно, на теїстичних засадах, що й дає змогу людині (персоні) посісти центральне місце у світі як істоті, що створена Богом за подобою та образом Його. Для К. Чеховича та інших українських критиків персоналістичної орієнтації (тих, кого ми звично зараховуємо до “католицької критики”), мистецтво загалом і література зокрема передовсім були засобом спілкування між людьми-особистостями й у такий спосіб “олюднення”, гуманізації світу. Ідеалом для нього стали література й літературознавство, які органічно були залучені в загальнокультурний процес, творили, за Емануелем Муньє (європейським “ідеологом”, “уособленням” католицького персоналізму), “рух персоналізації”.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Українська католицька церква на чолі

з митрополитом Андреем Шептицьким у 1920 – 1930-х роках, не ідентифікуючи себе із жодною політичною силою чи партією, зуміла через патронувану нею пресу впливати на формування суспільно-релігійної ситуації в Західній Україні, зокрема сприяла обігу високохудожньої літератури та загалом усього національного мистецтва. Характерною рисою української літературної критики в Галичині міжвоєнного двадцятиліття була висока активність у пошуку шляхів розвитку національного письменства, боротьба і співпраця різних ідейно-світоглядних систем як щодо суспільно-політичних проблем, так і стосовно власне поетики та способу відтворення дійсності. Персоналістичній католицькій критиці належало дуже помітне місце в цій палітрі, як із причини надзвичайно високого авторитету Греко-католицької церкви, так і завдяки фаховості її репрезентантів. Урешті, саме цілісна й велична система християнських морально-етичних цінностей, що її культивували в мистецтві слова ці літературознавці, визначала роль і місце напрямку. Католицька періодика успішно реалізувала свої програмні завдання, а саме: утверджувала християнську за духом літературу, державницьку та національну ідею в ній, протистояла руйнівному впливу більшовицької і нацистської пропаганди; стимулювала різнобічний та високомистецький розвиток письменства через запеклі наукові суперечки із українською націоналістичною та ліберальною критикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зайцев О., Беген О., Стефанів В.* Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920–1930-ті роки) / За заг. ред. О. Зайцева. – Львів: Видавництво УКУ, 2011. – 384 с.
2. *Льницький М.* Критики і критерії. Літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. XX ст. – Львів: ВНТЛ, 1998. – 148 с.
3. *Льницький М.* Літературний Львів першої половини XX століття // Львів: Історичні нариси. – Львів, 1996. – С. 410–430.
4. *Комариця М.* “Журнал “Дзвони”. 1931–1939. Систематичний покажчик змісту. – Львів, 1997. – 217 с.
5. *Комариця М.* Засади католицької критики в Галичині 20–30-х рр. // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 338–357.
6. *Комариця М.* Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. XX ст. / НАН України; ЛНБ ім. В. Стефаніка. – Львів, 2007. – 328 с.
7. *Микитюк В.* Католицька критика міжвоєнного двадцятиліття // Rogównanie jako dowód. – Познань, 2001. – С. 23–37.
8. *Микитюк В.* Костянтин Чехович – “останній з Могіканів Святоюрської гори” // Дзвін. – 1998. – № 11–12. – С. 122–125.
9. *Микитюк В.* Костянтин Чехович – літературний критик // Матеріали II Міжнародної конференції “Slowo. Tekst. Czas.” – Щецин, 1997. – С. 116–122.

10. Чехович К. Генеза і суть націоналізму. Християнський націоналізм. Львів, 1939. – 41 с.
11. Чехович К. Думки Олександра Потебні про національність. – Львів, 1931. – 17 с.
12. Чехович К. Лібералізм, соціалізм і російський комунізм. – Львів, 1938. – 27 с.
13. Чехович К. М. Драгоманов і сучасність // Мета. – Львів, 1936. – Ч. 4. 2 лютого. – С. 2–3.
14. Чехович К. Михайло Драгоманов і релігія // Мета. – Львів, 1939. – Ч. 18. 14 травня. – С. 5–6.
15. Чехович К. Олександр Потебня, український мислитель-лінгвіст // Праці Українського Наукового інституту. – Варшава, 1931. – Т. IV. – Книга 1. – 187 с.
16. Чехович К. Омелян Огоновський як історик літератури. – Львів, 1937. – 22 с.
17. Чехович К. Філософія мови у Олександра Потебні // Науковий зб. Українського університету у Празі. – Прага, 1930. – Т. 2. – С. 37–56.
18. Чехович К. Християнський націоналізм / упоряд.: О. Петрук, М. Комариця; наук. ред. та передм. М. Комариці. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2019. – 556 с.
19. Чехович К. Шкідливі думки Михайла Драгоманова. – Перемишль; Криниця, 1937. – 27 с.
20. Шерех Ю. Другий “Заповіт” української літератури // Шерех Ю. Третя сторожа: Літ. Мистецтво. Ідеології. – Київ: Дніпро, 1993. – С. 192–221.
21. Celichowski, R. Basic Tenets of Catholic Literary Criticism Creighton University: Charvat, Charles C., 1952. – 105 p. – URL: <https://dspace2.creighton.edu/xmlui/handle/10504/88105>
22. Dybciak K. Personalistyczna krytyka literacka. Teoria i opis nurtu z lat trzydziestych. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: Wydawnictwo PAN, 1981. – 225 s.
23. Kuźma E. Człowiek wobec Boga, religiji i kościoła w polskim ekspresjonizmie // Religijne aspekty literatury polskiej XX wieku. – Lublin: Wydaw. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1997. – S. 7–37.
24. Pride, J. P. Catholic Literary Theory: The Conditional Existentialism of Four Protagonists and their Creators. – URL: <https://digitalcommons.du.edu/etd/1280> (01.01.2017).
25. Zarębianka Z. Bóg skamandrytów // Religijne aspekty literatury polskiej XX wieku. – Lublin: Wydaw. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1997. – С. 81–117.

*Володимир Микитюк
м. Львів*

Отримано 29 травня 2019 р.

“...ТАК, МОВ Я ЧИТАЮ ІСТОРІЮ УКРАЇНИ”

[Харчук Р. Історична пам’ять Т. Г. Шевченка: спроба реконструкції: монографія. – Київ: ВЦ “Академія”, 2019. – 216 с.]

У шевченкознавстві впродовж двох останніх десятиліть тривають гострі дискусії з приводу співвідношення історизму, історіософії та міфологізму у творчій спадщині Тараса Шевченка. Ці питання, актуальні для багатьох наукових видань і публікацій, відбилися і в “Шевченківській енциклопедії”. І чи не найголовніший науковий пошук у цій царині пов’язаний із з’ясуванням ролі історичної літератури в Шевченковому доробку (ідеться про поетове ставлення до неї, міру й глибину її впливу на його творчість). Тому слід всіляко вітати появу монографії Роксани Харчук, яка присвячена цій проблемі. Книжка ошатно видана, її структурування й оформлення відповідає науковим вимогам. До кожного з розділів є список використаної літератури, а в кінці видання – іменний покажчик.

У передмові, як і належить, знаходимо пояснення необхідності дослідження. Авторка торкається кола питань, пов’язаних із вивченням історизму та історіософії Шевченка, започаткування наукової рецепції колективної й історичної пам’яті, окреслює сенс своєї праці. “Перспективним видається вивчення співвідношення впливів на творчість

митця історичної літератури і фольклору, історичних праць і літератури”, (с. 6) – зазначає вона, і це завдання значною мірою реалізує у своїй праці. У передмові Р. Харчук нагадує й про важливу тенденцію: “Поет і художник при створенні образів вибирав із історії ті постаті, стосовно яких в російській і польській історіографії усталилися